

z nekim drugim slovarjem³, ki se ukvarja s podobnim problemom, je mogoče ugotoviti marsikatero razliko. Vendar to presega okvir kratkega poročila.

Kljub vsemu je slovar neprecenljiva zakladnica bogate bolgarske frazeologije, posebno narečne, in obenem najmenitnejše delo bolgarske znanosti, ki se ukvarja s to panogo jezikoslovja.

Matej Rode

Gimnazija, Celje

SOSEDSTVO KOT TVORNI IMPULZ

Ob knjigi študij Lászla Sziklaya SZOMSZÉDAINKRÓL (O naših sosedih)

Se v mnogo večji meri kot v preteklosti smo v literarni znanosti dandanes navezani na sprotno obveščanje in na čimbolj organizirano izmenjavo delovnih izkušenj in študijskih dognanj. Obvladanje dotoka informacij je postalo pravilo, eden izmed vzgonov napredovanja; nobena disciplina, ki hoče vzdrževati sodobno raven, pri tem ni izjema.

Seveda, kakor je navedeno načelo nedvoumno jasno, se pri njegovem praktičnem uresničevanju pojavljajo vprašanja in postavljajo številne težave: koliko in kaj izbrati iz preobilja, ki nas od dne do dne naravnost zasipava? Kako najti srečno, pravo pot med prenatrpanostjo z informacijami na eni in med nezadostno obveščenostjo na drugi strani? Kakšna naj konkretno bo organizacija strokovnega informiranja? kakšni načini razvidnosti obvestil? Ipd.

Vse, kar smo tako rekoč v eni sapi navrgli, je postalo aktualno in akutno zlasti v povojni slavistiki, ko so nastala pomembna nova središča in se je znanstvena (periodična in ostala) publicistika razmahnila preko tradicionalnih okvirov, do komaj slutenih možnosti. Nadvse značilen dokaz za povojni razmah slavistične publicistike je sosednja Madžarska, ki zadnjih dvajset let v polnem pomenu besede ne neha presenečati, toliko vsega se v njihovi jezikoslovni in literarnozgodovinski slavistiki vseskozi poraja in dogaja. (Več podatkov bo naš bralec lahko našel v poučnem informativnem sestavku Istvána Frieda, objavljenem v *Jeziku in slovstvu* 1975/76, št. 4.)

Razlogov za to, da se je slavistika na Madžarskem v povojnem obdobju v toliki meri razvila, je seveda več: tako objektivnih kot subjektivnih. Med prvimi je splošen preokret v vrednotenju kultur manjših, posebej še sosednih narodov, ki se je začel pripravljati že v tridesetih letih. Nato tradicija madžarske znanosti, ki ima za sabo že 150 let sistematične organizacije, kar se seveda pozna na vseh področjih, ne nazadnje v literarni vedi (naj omenimo le akademjski literarnoznanstveni inštitut z nekaj desetlinami znanstvenih strokovnjakov, specializiranih po sekcijah in z dvema rednima, četrletnima glasiloma). In tu je seveda vrsta uglednih znanstvenih imen, ki so že zdavnaj prodrla v mednarodno slavistično sfero: če navedem samo tiste, ki so v kakšni zvezi obdelovali slovenistiki bližnje snovi, so to nekoliko starejši István Kniezsa, proučevalec slovanskih izposojenk v madžarščini in odličen strokovnjak na področju onomastike (prim. moj spominski članek v *JiS*, 1966 in V. Novak, *SR* 1971, 179 sl.), danjšnji vodilni

³ A. Košelev, M. Leonidova, *Bългарско-ruski frazeologičen rečnik*, Nauka i izkustvo — Ruski ezik, Sofija-Moskva 1974.

madžarski slavist László Hadrovics, izvrsten poznavalec stare hrvatske, posebej še kajkavske književnosti, kakor jugoslovanskih jezikov in književnosti sploh, pred kratkim preminuli Endre Angyal, pisec monografije o slovanskem baroku, poleg mlajših, ki so nastopili po vojni.

Povedano na kratko, povojna madžarska slavistika živi in deluje v tesnem stiku s hungaristično znanostjo, a nič manj v povezavi s slavistično znanostjo izven lastnih meja. Da pri tem pripade zanimanju za kulture in literature sosednih narodov poseben delež, priča knjiga Lászla Sziklaya (r. 1912), ki je glavni predmet naslednjega zapisa.

1

Kolikor je mogoča najsplošnejša oznaka sodobne madžarske literarne vede, bi dejal, da je široko odprta novim in prav tako že uveljavljenim metodološkim smerem. To pomeni, da bi pri bežnem pregledovanju težko določili, katera metoda stoji v ospredju ali kakor koli prevladuje nad drugimi.

Pri tem splošnem vtisu pa nikakor ni mogoče prezreti, da pripada primerjalni metodi s teorijo književnosti ugledno in mednarodno priznано mesto, ne da bi zavoljo tega zanemarjali raziskovanje narodne književnosti v okvirih lastnega razvoja. Da Madžari prisojajo proučevanjem na področju primerjalne književnosti poseben pomen, je dokazov na pretek. Dovolj bo omeniti tako pomembno mednarodno prireditve, kot je bila konferenca primerjalne književnosti v Budimpešti l. 1962 (predavanja in referati so objavljeni posebej v svetovnih jezikih, v akademski letni publikaciji *Acta Litteraria* 1962, str. 534). Pri tej soočitvi pogledov in metod na mednarodni ravni so madžarski predstavniki nadvse prepričljivo dokazali, da se v kompleksni problematiki samostojno gibljejo in da njihova prizadevanja izpolnjujejo vidno mesto v svetovni literarni znanosti v celem. Na konferenci je madžarske težnje najdoločeneje formuliral direktor akademijskega literarnoznanstvenega inštituta István Sötér, pisec vrste knjig o madžarski književnosti v XIX. stoletju, ki je med drugim povedal: »So literarni pojavi, ki jih ni mogoče razumeti v njih samih in kateri postanejo razvidni šele, če jih soočimo z vzporednimi umetniškimi pojavi...« Gre za najširše zastavljena proučevanja dialektičnih soodvisnosti (*corrélations dialectiques*), ki zagotavljajo sodobni primerjalni metodi »širjenje radija raziskovanja, celó novo možnost osvetlitve odnosov med pojavi«. Mimogrede povedano, konferenca je potrdila zgodovinski pristop, ne da bi s tem zavrgla estetskega. (René Etiemble: «Lanson a toujours dit que l'histoire des littératures, et la plus minutieuse, doit conduire à la jouissance de l'oeuvre en tant que telle. Eh bien, actuellement l'école française d'histoire littéraire et celle de littérature comparée répondent mieux à ce voeu de Lanson. Certes, nous sommes toujours et nous restons toujours partisans de l'étude historique des phénomènes littéraires. Mais nous considérons que l'histoire n'épuise pas toutes les possibilités de notre discipline.»)

Ta kratki ekskurz se mi je zdel potreben, ker — kolikor mi je znano — o tej konferenci, na katero se sodobna madžarska literarna veda pogosto sklicuje kot na dragocen kašipot, pri nas še nismo pisali. Pa ne samo zavoljo tega. Ideje namreč, ki jih je razvijal Sziklay v knjigi *O naših sosedih*, so v polnem soglasju s tokom zamisli, izraženih na tej konferenci.

Profesor László Sziklay si je pridobil znanstveno ime s kakimi desetimi knjižnimi izdajami, med katerimi je najvidnejša 800-stranska zgodovina slovaške književnosti, in s celo vrsto študij, ocen in zapisov (v raznih jezikih, prim. Studia Slavica XVIII/1972, str. 190—191). V literarnoznanstveni publicistiki je prisoten že izza zadnjih predvojnih let, ko je objavil študijo o Hviezdoslavu (1938; izšla tudi v seriji Etudes sur l'Europe Centro Orientale, 1941). K prvaku slovaškega modernizma se je pozneje še večkrat vračal, pri čemer so ga posebej zanimala njegove madžarske zveze.

Na več mestih je Sziklay razpravljal o načelnih vprašanih raziskovanja madžarsko-slovaških literarnih stikov (tako npr. v filološkem glasilu Filológiai Közönlöny, 1971; na istem mestu je poročal še o raziskovanju slovanskih književnosti v madžarski literarni vedi v povojnih 25-ih letih; naj omenim, da tam najdemo še poročili Lászla Hadrovicsa o južnoslovanski filologiji pri Madžarih in Istvána Frieda o njihovih slovakističnih študijah v istem obdobju). Teoretska in metodološka vprašanja literarne znanosti so vseskoz ostajala v obsegu Sziklayevega intenzivnega zanimanja, kakor priča njegov prispevek o »praški šoli« v zborniku o literarnoznanstvenih metodah v našem stoletju, ki ga je pripravil akademjski inštitut za literarno vedo (Irodalomtudomány. Tanulmányok a XX. századi irodalomtudomány irányzatáról, 1971).

Kapitalno delo Lászla Sziklaya, posvečeno obravnavi razvoja slovaške literature (A szlovák irodalom története, 1962), je s priznanjem sprejela tudi slovaška kritika. Avtor se ni zadovoljil z samim urenjenim in zanesljivim povzemanjem utrjenih ugotovitev (kar kot tako ni majhna stvar), marveč se je ravnal po zcela samostojnem konceptu: ko ob uveljavljena uvršča lastna nova dognanja, ohranja pred očmi, da je — bolj ko kje drugje — v taki knjigi pravo mesto za sistematičen in kritičen prikaz slovaško-madžarskih povezav in vzporednic na področju književnosti.

Po izdaji slovaške književne zgodovine je Sziklay proučevanje v dani smeri še nadaljeval, a metodološka iskanja je vidno razširil preko madžarskih stičišč proti severu in na jug.

2

Študije, zbrane v knjigi O naših sosedih (1974), so dvojne vrste. Prve so problemski orisi obdobj ali obravnave zaokroženih dvostranskih tem, k drugim štejem teoretske traktate in eno širše zasnovano primerjalno študijo.

Za potrebe slovenistične informacije bo dovolj, če bomo razprave, ki imajo slovaško-madžarski (v enem primeru češki) tematski pomen, samo našteali. Govore o naslednjem: o razmerju med slovaškimi in madžarskimi zgodovinskimi pripovednimi (ljudskimi in umetnimi) pesmimi v XVI. stoletju, o literarni in znanstveni vlogi dvorca gornjeogrškega velikaša Györgya Thurzója v času renesanse, o madžarskih stikih Jana Kollárja v tistih tridesetih letih, ko je deloval v Pešti kot evangeličanski duhovnik, o značilnostih slovaškega literarnega življenja v šestdesetih in sedemdesetih letih, o slovaški književnosti v desetletjih ob prelomu stoletja (z družbenopolitično predzgodovino) in o modernizmu ter naprednem pravcu v češki liriki med dvema vojnama.

Navedene teme so zanimive tudi za našega bralca, ki se želi ozreti preko domačih meja, naslednje pa nas na neki način naravnost zadevajo. Govorimo

o dveh traktatih, ki se ukvarjata z metodologijo primerjalne vede, osredotočeno na »vzhodnosrednjeevropski« prostor (tretji prispevek o razsvetljenstvu je priložnostne narave, simpozijski koreferat). Avtorjevo utemeljevanje »vzhodnoevropskega« oziroma »vzhodnosrednjeevropskega« primerjalnega vidika je dobilo v knjigi težiščni pomen, kakor je to razvidno iz uvodne besede pa tudi iz dejstva, da je temu tematskemu kompleksu posvečena skorajda četrtina knjige in da ta v njej zavzema vidno poudarjeno mesto. Svoj kulturnogeografski (geokulturni, panoramski) vidik pojasnjuje avtor takole: »...na področju, ki se razprostira med Nemci in Rusi oziroma med kulturama teh dveh narodov, od Baltika in tja do Egejskega morja, smo lahko priča podobnim literarno-umetnostnim pojavom, ki so se razvili v posameznih obdobjih, izhajajoč iz podobnega ali čisto skoraj enakega družbenopolitičnega razvoja. Ti pojavi so bistveno različni od tistih, ki jih zapažamo v družbenopolitičnem in umetnostnem razvoju drugod po Evropi ali v drugih conah sveta. »Seveda je očitno na prvi pogled, da je dana oznaka sila splošna, da je bolj delovno vodilo kot morebiti striktno določena in zamejena raziskovalna metodična smer. Tega se je avtor knjige O naših sosedih dobro zavedal, zato uporablja v svojih široko razprostrtih problemskih nastavitvah diskurzivno obliko, to pomeni, da vprašanja bolj nakazuje in nastavke razčlenjuje, kot bi morebiti stremel do zaključenih trditev. Zavedajoč se, da je gradivo, ki bi po pravilu zajelo sedem, osem jezikov, prekomerno obsežno in zapleteno v vse strani — kje pač najti izvedenca, ki bil vsemu temu kos — zato avtor bolj kot kaj drugega vidike nastavlja in jih podpira v dosegljivim gradivom ter se navsezadnje zadovoljuje z utrjevanjem temeljev in z relativno izčrpnostjo. Glavni vidiki, ki so zastopani v diskurzih, so naslednji: književnost kot sredstvo (način) narodnega uzaveščanja, politična funkcija literarnih zvrsti, tematika v službi narodnoidejnega sporočila, večjezičnost pisateljev, kult preteklosti, posnemanje ljudskega pesništva, vsebina in vloga »ljudskega« v romantiki, koncepcija idealnega junaka, vplivanja in prenosi itd.

Koliko smo Slovenci zastopani v kompleksih Sziklayeve razprave? Precej obrobno, kar je razumljivo spričo preobilne in raznotere druge (predvsem madžarske in zahodnoslovske) snovi. Našteti so pravzaprav samo Kopitar (reforma jezika), Prešeren, Zupančič in Cankar (zadnja dva kot oblikovalca teme o Kralju Matjažu). Naj mimogrede omenimo, da je v tematiko Prešernovega pesništva dvakrat vidno posegel nam že znani István Fried: prvič v »tipološkem poizkusu« o prehodu klasicizma v romantiko, katerega je ilustriral s primeri štirih pesnikov, namreč, Mickiewicza, Máche, Prešerna in Vörösmartyja, in drugič, v primerjavi romantičnih epskih pesnitev, Vörösmartyjevega Zalanovega bega in Prešernovega Krsta. Oba spoprijema z nelahko snovjo bi zaslužila temeljit pretres, ki se ga v okviru tega zapisa ni mogoče lotiti. (Na neko negotovost tovrstne optike je s takojšnjo registracijo v opombi ob Novi pisariji opozoril že Boris Paternu v I. delu monografije o Prešernu.)

Med najzanimivejše spise v Sziklayevi knjigi štejem razpravo o zgodovinskem romanu ob prelomu stoletja, naslonjeno na tri reprezentativne pisce, na Sienkiewicza, Jiráska in Gárdonyija (objavljeno v francoščini med prispevki madžarskih slavistov za praški kongres, prim. *Studia Slavica* 1968, in v zborniku o poljsko-madžarskih literarnih stikih, 1969). Pisca študije je posebej pritegnilo vprašanje, kako da se je konec stoletja pri teh narodih poživilo zanimanje za scottovski model zgodovinskega romanopisja in kakšni so bili bližnji

in daljni učinki tega pripovednega načina. »Skrivnost njihovega uspeha se ne skriva samo v romantičnosti dogajanja, temveč predvsem v tem, da so ti romani znali izraziti to, kar je beroče občinstvo sanjalo o veličini in slavi lastnega naroda.« Navedeni romanopisci so se že z izborom teme in še posebej z njeno tendenco zavestno postavili v službo nacionalne ideologije svojega časa, delovati so želeli na sonarodnjake, ki so čutili tuji pritisk, z idealiziranjem glavnega junaka, seveda tudi s slikovito, razgibano zgodbo iz eksistenčno ogroženega, vendar končno »z zmago ovenčanega« obdobja lastne zgodovine. Čeprav so se ponekod že sproti, drugod pozneje, dvignili kritični očitki, da tem romanom manjka psihološke verjetnosti in stvarnega družbenega temelja (kar je vodilo do novega tipa zgodovinskega romana, kot ga predstavljajo Prus, Zeromski ali Móricz), čar zgodb Z ognjem in mečem, Psoglavcev, Zvezd nad Egrom in drugih ni nehal delovati dalje in je ostala zgodovinska predstava, kakor koli je romantizirana in enostranska, živa do današnjega dne.

Seveda bi našli brez težave tudi v jugoslovanskih literarnih delih analogije in variante opisanega modela zgodovinskega romana. Tako npr. poznamo standardni topos ugrabitve dekleta tudi pri Finžgarju (Pod svobodnim soncem) in pri Kumičiću (Kraljica Lepa) kot podobno idealiziranje junakov in neke etnične skupnosti. Seveda naj takoj pripomnimo, da — kakor je v razpravi omenjeni Kmitič v vrsti junakov Sienkiewicza povsem svojstven in individualiziran, celo problemsko zajet — tudi naši junaki nosijo nadih pristne doživetosti.

Ne bi mogli reči, da bi odpiranje geokulturne perspektive v literarni vedi odpiralo doslej povsem neznane strani, saj vemo, da je pozitivizem že zdavnaj precej dosledno vključeval v razpravo različne pokrajinske, prekoregionalne in ambientalne karakteristike, pa tudi impresionizmu takle pristop ni bil tuj. Vendar, ni mogoče prezreti razlik med novejšimi in preteklimi postopki. Ne da bi hoteli odvezemati preteklosti, kar ji objektivno gre, tedanji postopki niso mogli biti tako široko utemeljeni, kot to omogoča današnja vednost, in je prišlo do pogostih apodiktičnih, bolj ali manj optičnih razlag književnih del. Na splošno povedano, danes prevladuje želja po neki kompleksnejši eksaktnosti, kar pomeni, da želimo določati vzporednice in izvajati zaključke na temelju kolikor mogoče izčrpnega in podrobnega obvladanja književnozgodovinskih, socioloških, jezikovnostilističnih, kompozicijskostrukturnih in drugih dejstev. (Stereotipizirano kategorijo »vpliva« izpodrivajo termini, kot so duhovno podnebje, preoblikovanje itd.)

Za primerjave, izvedene na med seboj povezanih kulturnogeografskih ploskvah, velja isto, kar za primerjave sploh. So pomemben in upoštevanja vreden korektiv proti vase zaprtemu (hermetiziranemu) obravnavanju literarnih del, ki v imenu absolutiziranja imanentnega načela in brez upoštevanja drugorodnih dejavnikov pogosto pelje do posploševanja in poenostavljanj. Upoštevanje nadnacionalnih vidikov omogoča, da v sopostavljanju z drugimi bolje opazamo posamične nacionalne. Gotovo je, da ima prav tako — kot druge — tudi kulturnogeografska metoda meje in okvire raziskovanja. Kolikor se bodo raziskovalci zavedali teh meja in seveda, kolikor bodo lahko kos silno obsežnim snovem, si lahko obetajo uspešnost. Knjiga profesorja Sziklaya je obetaven primer.

Štefan Barbarič
SM, Ljubljana